

ІНСТИТУЦІЙНІ ФОРМИ МІЖЕЛІТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Встановлено та досліджено основні інституційні форми міжелітної взаємодії. Визначено сутність компромісу, консенсусу і конвергенції як засобів демократичної консолідації еліти. Проаналізовано форми узгодження політичних позицій еліти, а саме пактування та коаліція. Позначено негативні наслідки надмірної конкуренції за відсутності орієнтації на співробітництво та кооперацію у політичних групах.

Ключові слова: політична еліта, консолідація, компроміс, консенсус, конвергенція, пакт, коаліція, конкуренція.

У дослідженні політичних еліт важливим є питання про принципи, що лежать в основі міжелітної взаємодії та співробітництва. Останнім часом дослідники звертають увагу на поступову руйнацію традиційних моделей владно-елітних відносин, побудованих на патрон-клієнтських зв'язках, таких як «сильний президент — політичний патрон», «бізнесова олігархія — політичні клієнти». Зміни, що відбуваються, вказують на перехід до політичного ринку європейського типу з «мінімальною присутністю клієнтарно-патронажних відносин» [15, с. 9]. З огляду на це актуалізується вивчення демократичних форм консолідації еліти.

Спираючись на аналіз робіт вітчизняних і зарубіжних учених та вивчення політичної практики, можна виокремити різні типи міжелітної взаємодії в умовах демократичного транзиту, що розглядаються дослідниками з різних ракурсів. На нашу думку, їх можна розділити на засоби та форми демократичної консолідації. До перших віднесено компроміс, консенсус і конвергенцію. Як конкретні форми узгодження політичних позицій еліти виступають пактування та коаліція.

У політичній науці компроміс (від лат. *compromissum* — угода, згода) визначається як «згода на основі взаємних поступок між представниками різних, протилежних інтересів, думок, поглядів» [13, с. 268]. Практика політичного компромісу застосовується між різнорідними політичними силами, а також у гостроконфліктних

ситуаціях, коли темпоральні умови політичного процесу вимагають швидкого пошуку спільних позицій, наприклад, із метою уникнення ситуації «політичного пату» або подальшого загострення конфлікту. Політична взаємодія на основі компромісу може використовуватися в умовах жорсткої політичної кризи. Як засіб остаточного розв'язання політичних конфліктів, компроміс є недостатньо ефективним. Адже в результаті компромісу не продукується єдина думка, а досягається лише часткова згода щодо певних аспектів проблеми, які не зачіпляють принципової позиції суб'єктів.

Політичний компроміс завжди має конкретний характер. Встановлення компромісних угод часто означає припинення «виснажливої боротьби зі своїми опонентами і виникнення можливості зосередити політичний потенціал на розв'язання фундаментальних проблем» [13, с. 268]. Він є першим кроком на шляху до політичної консолідації і передусє консенсусу. Одним із можливих варіантів згоди на інституційному рівні може бути «інституційний компроміс». Таку модель пропонує вітчизняний політолог Н. В. Кононенко. Під нею дослідниця розуміє «колективне встановлення обопільно прийнятних інститутів» для впровадження політичної конкуренції під верховенством права [7, с. 95].

Політичний компроміс досить часто застосовується в українській політиці. Результатом політичного компромісу можна вважати дострокові парламентські та президентські вибори 1994 року, які завершили період гострого протистояння між тодішніми Президентом України Л. Кравчуком і Прем'єр-міністром України Л. Кучмою. Компроміс між провідними політичними силами, представленими у Верховній Раді України, а також між парламентською елітою та Президентом мав місце в ході конституційного процесу, зокрема під час укладання тимчасового Конституційного договору «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» від 8 червня 1995 р., в результаті підписання якого були закладені основи президентсько-парламентської форми правління.

На відміну від компромісу, консенсус має сталий характер. Він є базовою умовою демократичної консолідації політичної еліти. Під консенсусом (від лат. *consensus* — згода, злагода) в політичній науці розуміється «наявність єдності у поглядах двох чи більше суб'єктів щодо ключових аспектів соціального порядку, що виявляється в єдності дій», а також «метод, форма прийняття колегіальних рішень, що передбачає досягнення згоди» [13, с. 270]. Термін уперше був застосований видатним соціологом Огюстом Контом. Він вважав згоду

необхідною умовою соціального розвитку. О. Конт визначав консенсус із двох позицій — як структурну узгодженість частин соціального цілого і як форму соціальної солідарності, що об'єднує людство в єдиний колективний організм [Цит. за : 14, с. 139].

Демократичний консенсус є основним інструментом подолання конфліктності й конфліктогенності еліти. Консенсус є засобом, що дозволяє досягти згоду в плюралістичному чи фрагментованому суспільстві без застосування силових методів. Для стабілізації політичної ситуації важливим є наявність згоди насамперед між правлячою та опозиційною елітою. Політологи в цьому сенсі вказують на необхідність досягнення «трьох консенсусів» між владою та опозицією: стосовно минулого суспільного розвитку (наприклад, між старою і новою генераціями еліти), стосовно тимчасових норм суспільного розвитку та щодо правил «політичної гри». Упровадження консенсусних форм взаємодії щодо цих ключових питань значно сприяє просуванню суспільства на шляху до демократичної консолідації.

Консолідаційний потенціал політичної еліти, її готовність і спроможність до співробітництва на основі консенсусу в умовах трансформаційних процесів відіграє вирішальну роль на шляху до успішної модернізації. Це сприяє загальній суспільній інтеграції на базі універсальних демократичних цінностей. За словами кандидата історичних наук Т. І. Мармазової, «парадигма перехідного суспільства як суспільства, що спрямоване на демократизацію всього спектру відносин у ньому, обумовлює орієнтацію усіх політичних акторів на активну взаємодію на засадах співробітництва і партнерства, налагодження соціального діалогу, а не на конфронтацію» [10, с. 223].

Соціально-політична роль консенсусу не обмежується міжелітними відносинами. Вдале застосування техніки консенсусу елітами сприяє як поліархічності самої влади і збалансуванню інтересів всередині еліти, так і встановленню згоди між державою та громадянським суспільством. Величезну роль держави у досягненні консенсусу підкреслює вітчизняний політолог, доктор політичних наук, професор Г. П. Щедрова. Дослідниця зазначає, що соціально-демократична держава, якою є Україна, «передбачає... таку організацію політичної влади більшості населення країни, яка забезпечує згуртованість, консенсус усіх громадян, окремих груп та перехід до створення умов, потрібних для реально гарантованого здійснення основних прав людини і прав націй, прогресу суспільства на засадах соціальної демократії» [18, с. 159].

Демократичний консенсус еліт має торкатися всіх сфер політичного життя. У політологічній літературі виокремлюють декілька рівнів політичного консенсусу. Найголовнішими серед них є ціннісний, процедурний та інституційний виміри:

1. Ціннісний вимір є базовим, оскільки завдяки йому формується відповідна політична свідомість, яка безпосередньо впливає на форми політичної участі та поведінки, є фундаментом структури й динаміки політичної системи. На цьому рівні досягається згода щодо провідних цінностей, норм і універсалій політичного життя, які стають загально визнаними в цьому суспільстві. До таких цінностей слід віднести основні демократичні свободи і права людини (особисті, політичні, економічні, культурні), рівність можливостей і рівність перед законом, толерантність, політичний, економічний, соціальний плюралізм, справедливість, відповідальність, пріоритет прав людини відносно прав держави тощо.

2. Інституційний рівень має на увазі досягнення згоди щодо створення і легітимації основних демократичних інститутів влади і громадянського суспільства, системи владних стримувань і противаг, всезагальних виборів.

3. Процесуальний вимір спрямований на створення єдиної системи загально визнаних, публічних, легальних і легітимних «правил гри», процедур і механізмів політичної діяльності. Процесуальний консенсус регламентує процес прийняття політичних рішень, встановлює правила пропорційної участі в ньому всіх провідних політичних суб'єктів.

Існують й інші класифікації рівнів консенсусу. Український політолог О. М. Москаленко визначає такі рівні консенсусу, як згода щодо мети суспільного розвитку «з утвердженням базових цінностей людського розвитку (свобода, рівність, добробут), які утворюють структуру уявлень, що домінують у цьому суспільстві; правила гри або процедури; конкретний уряд і політичний курс». На першому рівні створюється однорідна політична культура, єдина система основних цінностей. На процедурному рівні відбувається формальна фіксація правил і норм політичної діяльності у нормативно-правових актах. Третій вимір консенсусу має на увазі поточну згоду провідних владних і опозиційних суб'єктів щодо практичних, тактичних питань і впроваджуваного політичного курсу [11].

Українська еліта, як демонструє сучасна політична практика, рідко застосовує консенсус. Результатом консенсусу стають найбільш визначальні події в розвитку держави, такі як суспільна згода під час державотворчого процесу на початку 90-х рр., про що свідчать

результати всеукраїнського референдуму 1991 р., коли 90,32 % громадян підтримало Акт проголошення незалежності України [1]. Завдяки консенсусу було прийнято Конституцію України 1996 р., хоча під час конституційного процесу мали і мають місце численні компроміси. Однак у поточній політичній діяльності — законотворчому процесі, під час утворення коаліцій, укладання угод — еліти, як правило, схилиються до менш сталих, ситуативних компромісних рішень. Адже про відсутність сталого консенсусу між елітами свідчить перманентна міжфракційна боротьба у парламенті, конфлікти між владою та опозицією, численні порушення політичних домовленостей тощо.

Наступним якісним етапом на шляху до консолідування політичної еліти може вважатися конвергенція. Конвергенція (от лат. *convergere* — зближення, злиття) означає об'єднання певних елементів у єдину систему замість їхньої структурно-функціональної диференціації. Отже, у політичній науці вона має на увазі досягнення не короточасних компромісних домовленостей, а формування стійкого консенсусного поля міжелітної взаємодії, довготривалий процес об'єднання окремих політичних груп у єдину демократичну еліту. На думку американського політолога Джона Хіглі, конвергенція — це один із трьох шляхів виникнення демократичних еліт, характерний для більшості ліберальних демократій. На відміну від швидких і тимчасових домовленостей, поступова конвергенція (зближення) може відбуватися у сприятливих економічних умовах протягом десятиліть [17]. Український політолог Ірина Голяд розглядає конвергенцію, на відміну від короткострокового пактування, як довготривалий шлях трансформації авторитарно консолідованої еліти до демократично консолідованої через етап атомізації та фрагментації [2].

Політологи визначають конвергенцію як процес, що відбувається в умовах ще неконсолідованої, але вже встановленої демократії. Конвергенція пов'язана з необхідністю мобілізації мас опозиційними фракціями еліти для перемоги в електоральному процесі та формування коаліційної політики. Такий тип взаємодії еліт відкриває шляхи тим політичним силам, які були витиснуті з політичного поля через залучення нових політичних акторів та активну участь громадян. Російський політолог В. П. Єлізаров визначає, що конвергенція дозволяє старим політичним гравцям змінювати свої ролі й відкриває шляхи для введення нових акторів. Важливим показником того, що конвергенція відбулася, є електоральна перемога контреліти. Конвергенція приводить до встановлення і консолідування режиму

консенсусно єдиної демократії, до залучення нових акторів завдяки масовій участі [5]. Фрагментація і конфліктність української політичної еліти свідчить про те, що в Україні процес конвергенції ще не завершено, і еліта залишається слабоінтегрованою та роздрібненою.

Одним із варіантів досягнення міжелітної згоди є пактування, що розглядається нами як демократична форма консолідації. На доцільність пактування у складних, кризових умовах звертають увагу як зарубіжні, так і вітчизняні політологи. Пакт (англ. pact — договір, пакт) — це демократична форма інституціоналізації елітної взаємодії, яка за наявності політичної волі зацікавлених суб'єктів дозволяє досягти плюрального компромісу в умовах розколів, конфліктів та різноманітності політичних сил. За визначенням, яке наводить В. П. Єлізаров, пактом називають такий варіант переходу, за якого «еліти раптово й свідомо перебудовують свої відносини, домовляючись про компроміси з найважливіших суперечливих питань» [5].

Особливого значення пактування набуває в умовах перехідних суспільств, що демократизуються та зазнають модернізаційних змін. Такі угоди, укладені між основними елітними суб'єктами політичного процесу, можуть містити як домовленості щодо загальних цілей і векторів розвитку і реформування всіх сфер суспільного життя, так і визначати конкретні процедури й форми елітної взаємодії. Серед ознак пактування політологи називають короткостроковість (пакт, як правило, розрахований на коротко- і середньотермінову перспективу), ситуативність, добровільність [6, с. 264], обмеженість і замкненість кількості суб'єктів пактування (іноді навіть кулуарність), раптовість, свідоме та цілеспрямоване утворення тимчасових союзів на основі компромісів з метою подолання політичних розбіжностей. Часто ініціаторами пактування стають старі еліти, які в такий спосіб намагаються уникнути втручання мас у політику. З огляду на необхідність урахування позицій багатьох політичних суб'єктів домовленості мають на увазі взаємні поступки заради реалізації загальнодержавних, національних інтересів.

Пакт є особливим типом міжелітної взаємодії, що дозволяє вирішувати завдання, які неможливо розв'язати за допомогою інших методів. Однією з основних умов пактування є наявність гостроконфліктної ситуації, взаємні втрати від якої перевищують вигоди для всіх учасників. Необхідними умовами укладання пактів український політолог Т. Є. Гончарова вважає наявність загальної політичної мети, яку можна досягти спільними зусиллями за певних умов, можливість і бажання підтримувати політичні контакти

протягом тривалого часу, наявність спільних ворогів (політичних опонентів) та взаємних гарантій, готовність сторін одночасно змінити свою поведінку. Серед основних причин укладання пакту дослідниця розглядає економічні та політичні кризи, розколи серед владних еліт під впливом поміркованої опозиції. При цьому ці розколи є настільки глибокими і суттєвими, що не можуть бути подолані за допомогою клієнтельно-патронажних моделей взаємодії, на основі картельної угоди або гегемонії.

Щодо змістовної характеристики пактів, то вони можуть містити конкретні засоби покращення внутрішньоелітної комунікації, порядок отримання політичних посад, формальні домовленості про розподіл сфер впливу і ресурсів, взаємне вето при прийнятті важливих політичних рішень, основні напрями зовнішньої та внутрішньої політики тощо. Як результати пакту може бути «співтовариство» еліт або формування коаліції більшості та уряду. В залежності від результатів і наслідків пактування А. Пшеворський виокремлює три основні групи пактів: пакти, що стосуються розподілу урядових структур незалежно від результатів виборів; пакти, що визначають основні політичні орієнтації; пакти, що нейтралізують політичних аутсайдерів [4].

Отже, пактування може розглядатися як ефективний інструмент вирішення міжелітних конфліктів. Пакт, заснований на компромісних міжелітних домовленостях щодо основних норм і процедур політичної діяльності, є ефективним шляхом демократизації. Саме таким шляхом просувалися більшість європейських країн (революція в Англії в 1688 — 1689 рр., встановлення конституційної демократії в Швеції в 1809 р.), а також сучасні демократії, що розвиваються (Колумбія, Іспанія, Венесуела, Угорщина, Польща, Чехія та інші).

Водночас деякі політологи вказують на негативні наслідки встановлення елітного пакту в умовах перехідних суспільств, коли замість демократизації відбувається встановлення режиму «змагальницької олігархії». При аналізі негативних наслідків пактування вказують на небезпеку «змови еліт», припинення подальшої демократизації, сприяння корупції, обмеження політичної конкуренції, доступу нових сил у політику, впливу громадянського суспільства на політику.

Однак, як демонструє політична практика інших країн, пактування сприяє встановленню елітного й громадянського консенсусу через компромісні рішення, дозволяє визначити стратегічні пріоритети й мобілізуватися для реалізації поставленої мети. Стабілізуючий вплив елітного пакту на політичну систему виражається в декількох моментах. По-перше, в партійно-

ідеологічному сенсі це нейтралізує найбільш радикальні політичні сили (як ультраправого, так і крайнього лівого спрямування), запобігаючи маргіналізації та конфліктності політичного поля. По-друге, через формулювання конкретної стратегічної мети і завдань реформування системи укладання міжелітної угоди визначає найбільш імовірний атрактор суспільного розвитку. По-третє, встановлення єдиних правил гри для всіх учасників пакту, єдиної системи демократичних процедур і механізмів запобігає гегемонізації політичного спектру, виводить усі форми політичної діяльності на публічний рівень, перешкоджаючи їхній «тінізації».

З огляду на це пактування набуває особливого значення за умов, характерних для українського політичного процесу, коли ротація еліти не відбулася, при владі залишилися переважно «старі» політичні гравці з авторитарним менталітетом, мисленням і стилем лідерства. Отже, необхідність взаємодії та конвергенції авторитарних стандартів, які становлять внутрішній зміст політики, з новими демократичними інститутами, що зумовлюють форму політичного процесу, з подальшим подоланням перших роблять необхідним фіксацію консенсусних правил політичної участі й діяльності. А як зазначає А. Пшеворський, встановлення єдиних, формальних «правил гри» з точки зору теорії демократичної модернізації є кроком, необхідним для консолідації демократії. Адже «вони створюють ситуацію, коли ніхто не допускає можливості виникнення інститутів та правил поза демократичними нормами» [Цит. за : 8, с. 106].

Разом із пактом важливою формою консолідування політичної еліти на демократичних засадах є коаліція. Коаліція (від лат. *coalitio* — об'єднання, союз) є об'єднанням, що створюється декількома політичними суб'єктами на основі узгодження політичних позицій для досягнення певних цілей (перемога на виборах, утворення уряду, встановлення миру тощо) та координації дій. У політологічній літературі розповсюджене подвійне розуміння цього феномену: у широкому сенсі — як союз, створений для досягнення спільної мети, а у вузькому — як «об'єднання політичних партій з метою створення так званого коаліційного уряду з представників цих партій» [13, с. 260].

Цікавим є визначення коаліції, надане американським політологом А. Раппопортом, який визначив її як угоду «двох або більше акторів, що ухвалили рішення кооперуватися між собою з метою максимізації власного прибутку» [Цит. за : 3]. Британський політолог Д. Томпсон розглядає процес створення політичної коаліції як одну з основних функцій політичного лідера [Цит. за : 12, с. 25]. Виходячи з сутності цього політичного феномену, коаліцію можна визначити як найважливіший інструмент і водночас продукт

міжелітної згоди та консолідації, інституціоналізований у більш-менш стійке парламентське утворення.

Аналізуючи проблему форм та способів міжелітної взаємодії, необхідно приділити увагу відносинам конкуренції. З точки зору класичної ліберальної ідеології, яка протягом довгого часу була пануючою у західному демократичному світі, конкуренція визнається одним з основоположних принципів вільної політичної та економічної діяльності. Саме завдяки конкуренції відбуваються такі життєво важливі для політичної системи процеси, як циркуляція еліт та оновлення політичного класу. Австрійський учений, ідеолог та дослідник лібералізму Ф. А. фон Хайек розглядає конкуренцію як «процедуру відкриття». Згідно з його поглядами, конкуренція є невід'ємною складовою ринкової економіки і виступає головною умовою і механізмом прогресивного розвитку, що відбувається через пошук і реалізацію нових можливостей.

Однак приймаючи до уваги такі фактори, як перебіг політичних процесів на макро- й мікрорівні, природу сучасних політичних конфліктів, а також теорію політико-економічної конвергенції, згідно з якою відбувається зближення та взаємопроникнення ліберальних та соціалістичних систем, принципів та ідеологій, виникає питання щодо недоцільності абсолютизації фактору конкуренції у політиці взагалі та в середовищі політичних еліт зокрема.

З огляду на це цікавими є погляди німецького психолога й психотерапевта Клауса Фопеля [16]. Він виокремлює три основні способи досягнення цілей: конкуренцію як цілеспрямовану діяльність щодо отримання переваг над іншими; кооперацію як спільну роботу; незалежну від інших осіб діяльність. Саме конкуренцію автор піддає критиці, розвінчуючи чотири відомі «міфи» про неї. А саме міф про природність і неминучість конкуренції; міф про її позитивну функцію щодо розкриття прихованих можливостей; міф про те, що конкуренція супроводжується емоційним задоволенням; міф про її мотиваційну роль.

На думку К. Фопеля, співробітництво є більш природною і корисною формою людської взаємодії, ніж суперництво. Більш того на відміну від конкуренції, схильність до співпраці є наслідуваною. Необхідними умовами будь-якої успішної діяльності є готовність і здатність до колективної роботи, наявність чітко сформульованих групових цілей, обмін ідеями та ресурсами. Виходячи з групового характеру політики, усі ці принципи можуть бути екстрапольовані й на політичну діяльність. Саме співробітництво стимулює ефективність спільної роботи, інтеграцію, є умовою сприятливого психологічного клімату в колективі, відкритості до сприйняття нового (інформації, ресурсів, знань, умінь та навичок тощо). Навпаки, надмірна

конкуренція призводить до ізоляції та стагнації людських відносин. А це не може не вплинути негативним чином і на професійну діяльність.

Таким чином, для демократичного згуртування еліти необхідним є відкритість, орієнтація на співробітництво, підпорядкування діяльності загальнонаціональним інтересам і цілям суспільного розвитку, публічність і раціональна регламентованість дій. Важливим чинником формування демократичних форм елітної консолідації є вдосконалення інституційної сфери, в рамках якої здійснюється структурування міжелітних відносин і зв'язків.

Література

1. Всеукраїнський референдум 1991 р. [Електронний ресурс] // Вікіпедія : електронна енцикл. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу до джерела : http://uk.wikipedia.org/wiki/Всеукраїнський_референдум_1991
2. Голяд І. Методологічні проблеми дослідження політичної еліти [Електронний ресурс] / Ірина Голяд // Магістеріум. — Вип. 10 : Політ. студії. — 2002. — Режим доступу до журн. : http://www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/Mahisterium/MAG_ISSUE10_2002_politik/01_goliyad_i.pdf
3. Гончарова Т. Особливості процесу формування парламентських коаліцій [Електронний ресурс] / Тетяна Гончарова // Віче. — 2009. — № 3. — Режим доступу до журн. : <http://www.viche.info/journal/1296/>
4. Гончарова Т. Политические пакты и их роль в процессах демократизации и консолидации общества [Електронний ресурс] / Т. Е. Гончарова // Вісн. Міжнар. слов'ян. ун-ту : соціолог. науки. — 2008. — Т. 11, № 1. — С. 42 – 48. — Режим доступу до журн. : <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2008/08gteiia.htm>
5. Елизаров В. П. Элитистская теория демократии и современный российский политический процесс [Електронний ресурс] / Виталий Павлович Елизаров // Полис. — 1999. — № 1. — С. 72 – 78. — Режим доступу до журн. : <http://www.politstudies.ru/N2004/fulltext/1999/1/7.htm>
6. Зеленько Г. І. Коаліція чи пактування: моделі взаємодії політичних еліт на постсоціалістичному просторі / Галина Іванівна Зеленько // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй : зб. наук. пр. — Т. 2 / Нац. акад. наук України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України та ін. — К. : ТОВ УВПК «ЕксОб», 2006. — С. 253 – 265. — (Наук. вид.).
7. Кононенко Н. В. Політичний клас у сучасних Україні та Росії: актор чи модератор політичного процесу / Н. В. Кононенко // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. — К., 2008. — Вип. 38. — С. 94 – 107.
8. Крап А. Правила гри у політиці як чинник політичної стабільності в контексті теорії неінституціоналізму / Андрій Крап // Наук. пр. : наук.-

- метод. журн. — Т. 110. — Вип. 97. Політол. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2009. — С. 106 – 109.
9. Латигіна Н. Ціннісний вимір демократії / Наталія Латигіна // Вісн. Львів. ун-ту : філософ. науки. — 2007. — Вип. 10. — С. 291 – 305.
 10. Мармазова Т. І. Трансформація функцій політики в умовах системної модернізації суспільств перехідного типу / Тетяна Іванівна Мармазова // Політолог. вісн. : зб. наук. пр. — К. : ІНТАС, 2009. — Вип. 43. — С. 221 – 231.
 11. Москаленко О. М. Конфліктно-консенсусна парадигма регулювання суспільно-політичних відносин [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / О. М. Москаленко. — К., 2000. — 20 с. — Режим доступу до : <http://www.lib.ua-ru.net/inode/17527.html>
 12. Пахарев А. Теоретичні основи політичного лідерства в сучасній політичній науці / А. Пахарев // Політ. менедж. — 2006. — Спец. вип. (верес.). — С. 22 – 29.
 13. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — 2-е вид., допов. і перероб. — К. : Генеза, 2004. — 736 с.
 14. Труєвцева С. С. Трактовка консенсуса у О. Конта / Светлана Степановна Труєвцева // Социолог. исслед. — 1994. — № 11. — С. 139 – 141.
 15. Україна в 2005 – 2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : [текст] / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. — К. : Нац. ін-т стратегічних дослідж., 2009. — 655 с. — (Наук. вид.).
 16. Фопель К. Жажда победы [Електронний ресурс] / Клаус Фопель // Элитариум : центр дистанционного образования. — Режим доступу до джерела : http://www.elitarium.ru/2004/05/20/zhazhda_pobedy.html
 17. Хигли Дж. Демократия и элиты : лекция [Електронний ресурс] / Джон Хигли // Рус. чтения. — 2006. — 20 окт. — Режим доступу до журн. : <http://www.inop.ru/files/Higley.doc>
 18. Щедрова Г. П. Громадянське суспільство та політична культура: теоретичний і прикладний аспекти : [текст] / Г. П. Щедрова. — Луганськ : Елтон-2, 2009. — 308 с.

Установлены и исследованы основные институциональные формы межэлитного взаимодействия. Определена сущность компромисса, консенсуса и конвергенции в качестве способов демократической консолидации элиты. Проанализированы формы согласования политических позиций элиты – пактирование и коалиция. Обозначены негативные последствия чрезмерной конкуренции при отсутствии ориентации на сотрудничество и кооперацию в политических группах.

Ключевые слова: политическая элита, консолидация, компромисс, консенсус, конвергенция, пакт, коалиция, конкуренция.

The basic institutional forms of inter-elite interaction have been determined and researched. The essence of compromise, consensus and convergence

in the capacity of democratic consolidation of the elite has been defined. There have been analyzed the forms of coordination of political positions of the elite, namely the pact and the coalition. The negative effects of excessive competition in the absence of orientation on collaboration and cooperation in political groups have been detected.

Key words: *political elite, consolidation, compromise, consensus, convergence, pact, coalition, competition.*

Балацька Олена Борисівна — доцент кафедри політології та правознавства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат політичних наук.

Рецензент: проф. Щедрова Г. П.